

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Övriga recensioner

Lars Furuland, *Bibliografi 1947–2002* (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Uppsala 45). Uppsala 2003.

Örjan Lindberger, *Bibliografi 1993–2002* sammanställd av Per-Olof Mattsson, utgiven av Letterstedtska föreningen i Stockholm med anledning av Örjan Lindbergers 90-årsdag den 31 december 2002.

En vetenskapsmans bibliografi kan förliknas vid ett träd. Och det ligger nära till hands att påminna om den charmerande inskription som man påträffar i parkerna i Athén: "Agapate dendra", vilket betyder: "Älska träden, var rädda om träden!" I det kulturella kalhygge som utmärker det nutida Sverige, kan litteraturvetenskapens utövare, gynnare och vänner ha all anledning att vara akt samma om träden. När vårt ämnes slutliga vetenskapshistoria skall skrivas, bildar forskarbibliografierna nämligen värdefulla stödjepunkter i landskapsbeskrivningen. Och luta sig mot dem kan för övrigt varje bokälskare som är intresserad av kultur- och lärdoms historien.

Lars Furulands Bibliografi 1947–2002, utgiven till Furulands 75-årsdag, bildar ett mäktigt träd med djupa rötter i de svenska folkrörelsernas bördiga mylla. Inte för intet är Furuland son till en folkhögskolerektor i Malung i Västerdalarne. De stora folkrörelserna, arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och idrottsrörelsen, tycks han haft omkring sig ända sedan barnsben. Kunskaps- och folkbildarlidelsen har han fört med sig hemifrån. När man studerar alla de skrifter som i föreliggande volym av honom själv förtecknats i inte mindre än 945 poster, märker man genast, att den kraftfulla trädstammen består av socialhistoriskt kärnvirke. Den grenar sedan ut sig i de mest skilda riktningar: författarskapet handlar om så skilda ting som lantarbetets och lantarbetarnas litterära uttryck och avtryck, folkhögskolan som bildningsväg för svenska författare, barn- ungdoms- och populärlitteraturens former och motivvärld, biblioteksväsendet och svensk

bokspridning, den svensk-amerikanska litteraturens liksom den svenska regional- eller provinsslitteraturens skilda manifestationer. Som outtröttlig redaktör/medredaktör och utgivare/medutgivare har Furuland vidare svarat för redigeringen och ederingen av en lång rad antologier och textutgåvor. Därutöver har han i egen skap av offentlig person tagit till orda i talrika recensioner och debattartiklar, vilket inte utesluter, att han haft en bestämd förkärlek för skilda former av motoffentlighet. Det icke etablerade, det bortglömda, det förbisedda, det ringaktade och amatörmässiga har i honom haft en ständig sympatisör. Kanske kunde man rentav påstå, att hans särskilda styrka bestått i att han särskilt ömmat för de små och svaga.

I trädkronan, lagom osynlig men alltid anträffbar, har Furuland själv tronat som flitig försångare, till hjälp för alla de härskaror av lärjungar, medarbetare och medhjälpare som på skilda sätt velat lära sig den rätta litteratursociologiska tonträffningen. Att förlikna denne framgångsrike forskningsdirektör vid en koltrast, vore kanske lätt vanvördigt. Men onekligen har det stått en stämning av vår och uppbrott kring Lars Furulands person. Med den rastlöshet som brukar utmärka den gode forskaren har han ständigt sökt sig nya vägar eller låtit elever och medhjälpare göra det. Allsköns dogmatism och "jag vet bäst"-inställning har varit honom främmande. Troligen bottenar denna hållning inte bara i hans personliga blygsamhet utan lika mycket i något annat. Han tycks till fullo ha begripit, att besserwisseri inte hör hemma i vetenskapen. Det låter sig helt enkelt inte samsas med det ifrågasättande som utgör forskningens egentliga livsluft. Utan att inveckla sig i onödiga revirstrider har han lyckats få adepterna att sjunga efter egen näbb och söka sig sin egen föda – det må sedan ha gällt så udda och exotiska ämnen som Svenska Missionsförbundets och godtemplarrörelsens litteratur eller bokstatistiska studier för 1968 års litteraturutredning – samtidigt som han systematiskt och med strate-

gisk blick säkrat ett livsrum åt sig och den blomstrande uppsaliensiska litteratursociologin.

Från 1979 till 1991 har han suttit placerad på en och samma gren, professuren i litteraturvetenskap, särskilt litteratursociologi vid Uppsala universitet. Från denna position, där han nu lyckligen efterträts av Johan Svedjedal – i bokens förord riktar denne i egenskap av ordförande i Svenska Litteratursällskapet en varmhjärtad hyllning till föregångaren – odlas nuförtiden framgångsrikt alla universitetets tre uppgifter: den forskande, den undervisande och den folkbildande-populärvetenskapliga. Inte minst om den sistnämnda, tredje uppgiften har Furuland lagt sig vinn under hela sin forskarbana. För anslagsbeviljande myndigheter, omvärlden och den breda allmänheten har han varit ständigt beredd, för oss kolleger nästan misstänkt beredd att berätta om vad han håller på med. En kommunikativ professor har han sålunda varit, helt i pakt med tiden, angelägen att vara till gagn för såväl medmänniskor som omgivande samhälle. Dylika medborgerligt ansvarskännande och populärvetenskapligt sinnade akademiker växer förvisso inte på träd i det jäktade nutida vetenskapssamhället. Att facktidsskrifter av många olika slag gynnas av hans penna, säger sig självt. Men också åtskilliga andra publikationer såsom *Tidskrift för svenska folkhögskolan*, *Lantarbetaren*, *LO-tidningen*, *Perspektiv*, *Dala-Demokraten*, *Dagens Nyheter*, *Vestmanlands Läns Tidning*, *Upsala Nya Tidning*, *Folket i bild/Kulturfront*, *Biblioteksbladet* – uppräknningen skulle lätt kunna fortsätta – har dragit nytta av hans berättarglädje.

Med en inledande uppsats ”Lärdomshistorisk bakgrund till ett skivarliv” har Furuland själv sökt fånga de stora linjerna i och den vetenskapshistoriska bakgrunden till sin livsgärning. Som självpresentation är framställningen intressant, i den nyktra minneskavalkaden framskymtar en högst begriplig stolthet över att ha lyckats hålla så osannolikt många bollar i luften. Att i övrigt bibliografins omfång blivit så remarkabelt stort, sammanhänger inte bara med att förteckningen upptar diverse referat och omnämmanden av Furulands talrika framträdanden som folkbildare och föreläsare utan också med att den – jämte den stora mängden av tryckta arbeten – registrerar ett, visserligen mindre antal otryckta skrifter. Så redovisas t.ex. otryckta proseminarieuppsatser från författarens ungdom, vilket för all del kan ha sitt informationsvärde men likväl inte återspeg-

lar någon alldeles självklar urvalsprincip. Ty vart skulle en sådan princip leda, om den tillämpades med krav på fullständighet eller konsekvens? Hur många sakkunniguppdrag (i stencil, maskinskrift eller datorutskrift) för lektorat och forskarassistenttjänster, docenturer och professurer, att icke nämna alla otryckta inlagor till fonder och forskningsråd, skulle t.ex. inte behöva bokföras, ifall allt otryckt material av förf:s hand skulle ingå som obligatoriskt gods i en bok av detta slag?

Som nr 643 återfinner man den festskrift, ”Litteraturens vägar”, vilken vänner och kolleger överräckte till födelsedagsbarnet på 60-årsdagen, med recensioner och allt. Också här har läsaren anledning att anmäla någon tveksamhet. Utan tvivel rör det sig om en högst läsvärd bok. Men äger även arbeten, som skrivits av andra än författaren själv och som tillägnats honom, egentligen hemortsrätt i en förteckning över dennes egenhändigt författade, tryckta skrifter? Så kan man fråga. I gengäld har Furuland i andra sammanhang varit sparsam och snarast sökt strypa det framvällande litteraturflödet. Sålunda redovisas t.ex. inte i detalj alla de osignerade artiklar han skrivit för *Nationalencyklopedin* utan endast femton signerade, här praktiskt summerade under ett och samma nummer 662. Och på liknande vis nämns i klump (nr 692) endast elva längre signerade artiklar för *Norrländsk uppslagsbok* men inte ett flertal kortare, osignerade.

När man i det avslutande, värdefulla namnregistret låter blicken fara över alla de diktare som Furuland skrivit om, slås man genast av att hans lärdomstråd omfattar nära nog halva den svenska parnassen, alltifrån Olaus Magnus till Stig Sjödin. Otaliga storheter alltifrån Johan Gabriel Oxenstierna över Geijer, Almqvist och Karlfeldt ända fram till Werner Aspenström passerar revy, och att Värmlands och Dalarnes bergslag är särskilt rikt företrädd, är med tanke på Furulands härkomst föga överraskande. Men fram för allt dominerar arbetarförfattarena och de med arbetarrörelsen på ett eller annat sätt förbundna ordarbetarna. Gustav Hedenvind-Eriksson, Lars Ahlin, Alfred Kämpe, Ivar Lo-Johansson, Folke Fridell, Martin Koch, Björn-Erik Höijer, Dan Andersson, Ragnar Jändel, Ivan Oljelund, Väinö Linna, Jeppe Aakjær, Per Thomasson, Vilhelm Moberg, Sven Edvin Salje kunde nämnas som exempel.

För undertecknad som en vårdag 1962 tjänstgjorde som Lars Furulands fakultetsopponent på *gradualavhandlingen* ”Statarna i litteraturen”,

känns det nu – något mer än 40 år senare – och med den föreliggande bibliografin i handen som om cirkeln hade slutit sig. Trädet har hunnit få många årsringar sedan sist. Men det står stadigare i marken än någonsin och uppvisar ett grenverk och en ymnigt grönskande krona som imponerar. Lars Furulands bibliografi borde kunna påräkna allas uppmärksamhet, vilka intresserar sig för litteratursociologins framväxt i vårt land.

*

I samband med Örjan Lindbergers 80-årsdag 1992 sammanställde Per-Olof Mattsson en bibliografi som publicerades av Litteraturvetenskapliga institutionen i Stockholm. Sedan dess har emellertid tio år förflutit, fyllda av Lindbergers fortsatta, obrutna skaparkraft. På uppdrag av Letterstedtska föreningen har Mattsson nu registrerat också den nytillkomna produktionen, vilket betyder att den tillsammans tagna alstringen redovisats i 879 poster. Men utöver detta ges en värdefull komplettering. Eftersom ingen bibliografi skapad av människohand någonsin kan bli fullständig, har en handfull skrivelser från äldre tid (15 poster) spårats upp som egentligen borde ha ingått i den äldre, ”stora” bibliografin men som vid dess tillkomst ännu ej var upptäckta. Dessa bidrag är nu vederbörligen registrerade och presenteras här, praktiskt försedda med halvnummer, vilket gör det möjligt att bekvämt inplacera dem på deras rätta plats i kronologin.

Som den svenska litteraturforskningens nestor har Lindberger hunnit förvärva så många kvaliteter och kvalifikationer att de omöjliga kan uppmärksammas här. Det får räcka med att påminna om att han inlagt särskilt stora förtjänster om det nordiska samarbetet, varom hans mångåriga insatser i Letterstedtska föreningen i Stockholm vittnar. Redan i *Nordisk Tidskrift* för år 1938 medverkade han med fem recensioner, och i produktionen mellan åren 1993 och 2002 flödar fortfarande anmälningarna i samma tidskrift med oförminskad intensitet. Vid ett seminarium i Gentofte 1994 höll han ett föredrag över det betecknande ämnet ”Jacob Letterstedt och kulturskandinavismen”. Det är utmed samma linje han fortsatt ännu upp i hög ålder.

Lindbergers nordiska palett har förblivit färgstark och växlingsrik. Med samma lätthet, kunskap och insikt skriver han om Sigrid Undset och Alexander Kielland, om Gunnar Björling och Hagar Olsson som om Eyvind Johnson och Hjalmar Bergman. Men därutöver har han fort-

satt att anmäla åtskillig facklitteratur. Var och en som tagit befattning med hans skrivsätt, vet att han äger en sällsynt förmåga att skilja huvudsak från bisak och att ta fasta på det väsentliga. Denna stränga relevanskänsla och förmåga till lugn avvägning – inte ett ord för mycket, inte ett ord för litet! – utmärker också de uppsatser och förord till olika klassikerutgåvor – Viktor Rydberg och Eyvind Johnson särskilt att nämna – men också den stora brevtutgåvan rörande Eyvind Johnsons och Elmer Diktonius’ korrespondens som ingår i den nu föreliggande bibliografin. Per-Olof Mattsson har all anledning att vara nöjd med sin senaste ”lindbergiad”. Vi andra har än en gång fått anledning att häpna och glädjas över vad Örjan Lindberger i ord och gärning utträttat.

Thure Stenström

I ordets smedja. Festskrift till Per Rydén. Red. Karl Erik Gustafsson, Erik Hedling, Claes-Göran Holmberg, Ingemar Oscarsson och Jenny Westerström. Carlssons Bokförlag. Stockholm 2002.

Få litteraturhistoriker har behärskat ett lika stort publicistiskt register som Per Rydén. Han skriver i alla genrer – från fåradersnotisen via recensionen, forskningsuppsatsen och den lärda monografin till flerbandsverket – och i sin forskning har han rört sig över vida räjonger. Han har gjort stora insatser inom svensk presshistoria, men pressforskaren Per Rydén har efterhand klonat sig till andra gestalter – kännaren av svensk efterkrigs litteratur, ämnesdebattören, den skönlitterära författaren och essäisten, den regionale litteraturhistorikern.

Per Rydén knöts till den nygrundade Avdelningen för presshistoria i Lund 1965 där han snart blev en drivande kraft. Utan att förfalla till någon fullständig uppräknings bör man ändå nämna några av hans viktigaste insatser som presshistoriker. Där finns de två böckerna om Oscar Levantin som kritiker, *En kritikers väg* (1974) och *En kritikers värderingar* (1977), det oundgängliga referensverket *Anteckningar till en svensk presshistorisk bibliografi* (1971), de presshistoriska och metodiska centrala *Domedagar* (1987) och *Allmänningen* (1991), redaktörskapet för den storartade översikten *Den svenska pressens historia* (1–4, 2000–2002) med dit hörande serie av småskrifter. De har varvats med andra viktiga böcker av Rydén.